

Koncept regionu

Historický vývoj, definice,
klasifikace regionů

Region – úvodní poznámky

- Jeden ze základních geografických konceptů
- Vychází z nehomogenity geografického prostředí (resp. předmětu studia geografie – planety Země)
- Původní geografický koncept přejatý jinými vědními obory (časově: fyto sociologie, ekologie rostlin, pedologie, klimatologie, kulturní antropologie, urbánní sociologie, regionální věda)
- Kreslení (vymezování) linií či hranic území bylo vždy v zorném poli geografů, přechází do dalších oborů

Region – úvodní poznámky

- Dvojí základní pojetí regionu v geografii
 - ***Region jako logická kategorie***
 - Koncept regionu (viz dále)
 - Region jako sociální konstrukt
 - Percepční kategorie
 - Jak si lidé (jednotlivci) představují nějaké území apod.

Region – úvodní poznámky

- Regionální přístup v geografii má tradičně 2 základní významy
 - Vymezení regionů (regionalizace, tedy dnešním nejpřesnějším termínem regionální taxonomie)
 - Popis regionů (Vidal de la Blache, Hettner, Hartshorne atd.)
- Klasifikace společně s pozorováním, induktivní generalizací či deduktivní teorií tvoří společnou bázi vědních disciplín
- Vymezování regionů (tj. klasifikace, taxonomie) je tedy přístup vědecký
- Slovo region může mít mnoho synonym, které ho mohou specifikovat, především z hlediska jeho velikosti (hierarchické úrovně)

Antický původ konceptu regionu

- V klasické popisné geografii v pojetí antického geografa Strabóna, ale i geografů 19. století Alexandra von Humboldta a Karla Rittera se svět skládal ze zemí, tj. **regionů**, které vždy byly **ovládány** konkrétní svrchovanou silou, většinou v podobě panovníka
- Z latinského výrazu „**regere**“, tedy ovládat, se vyvinulo slovo „**regio**“, což znamenalo království, přeneseně pak **krajina** či **politické území**
- Především jako politické či historické území byl region chápán až do 19. století
- **popis regionů**, obyvatelstva v nich žijícího, jeho zvyků a podobně

Region dnes

- Současný charakter a pojetí regionu
 - regiony jsou navzájem se lišící části geografické sféry
 - region je část geografické sféry, která je vymezená na základě zvoleného kritéria (region je tedy areál platnosti zvoleného kritéria)
 - hierarchie - každý region je složen ze souboru menších prostorových jednotek (konkrétních míst) a zároveň je součástí prostorové jednotky větší (např. svět, kontinent, stát)
 - region je nejlogičtější způsob organizace prostorových/geografických informací

Region dnes

- ***Region*** tedy může být definován jako ***více či méně omezený složitý dynamický prostorový systém***, který:
 - ***vznikl na základě interakce přírodních a sociálně-ekonomických jevů a procesů***
 - ***vykazuje určitý typ organizační jednoty, která ji odlišuje od ostatních regionů***

Region dnes

- Geografie se v souvislosti s regiony zabývá
 - jejich zařazením v různých klasifikačních systémech (viz dále)
 - jejich postavením v rámci hierarchické struktury prostorových jednotek
 - jejich vnitřní strukturou
 - metodami jejich vymezení

Klasifikace regionů

- Klasifikace, členění regionů, typologie regionů termín upřesňuje
- (zároveň však dává prostor pro různé chápání regionů, různou náplň pojmu a v důsledku vede k různým pseudodebatám o regionech a jejich charakteru)

Hlediska klasifikace regionů

- Regiony mohou být klasifikovány podle několikerého hlediska (je nutné si uvědomit, že v některých případech se jednotlivá hlediska a jejich kategorie překrývají)
- Hledisko
 - Odvětvové hledisko
 - Metodologické hledisko
 - Hledisko opakovatelnosti
 - Hledisko formy
 - Hledisko identifikace

Odvětiové hledisko

- Klasifikace podle odvětví
- Základní členění
 - Fyzicko geografický region
 - Humánně geografický region
 - Geografický region
- Přístupy
 - Monistický (výše uvedený) obhajující jednotu geografie jako vědní disciplíny
 - Dualistický popírající existenci **geografického regionu**, obhajující existence fyzické geografie a humánní geografie jako dvou samostatných vědních oborů

Odvětвовé hledisko

- Fyzicko geografický region
 - Litologické (založené na charakteru horninového prostředí)
 - Geomorfologické
 - Klimatické
 - Hydrogeografické
 - Pedogeografické
 - Biogeografické

- Humánně geografický region
 - Zemědělské
 - Průmyslové
 - Dojížděkové
 - Rekreační
 - Administrativní
 - A mnohé další...

Metodologické hledisko

- K čemu regiony slouží a proč je vůbec vymezujeme?
- Pro jaký typ výzkumné úlohy nám koncept regionu slouží?
- Čeho chceme v rámci výzkumné úlohy dosáhnout?

- Region jako ***nástroj výzkumu***
 - Statistická jednotka, za kterou jsou zjišťovány nejrůznější statistické údaje (někdy se nazývá ***statistický region***)
- Region jako ***objekt výzkumu***
 - Vymezení regionu cílem výzkumu (odtud také v češtině řídce užívaný termín „***cílový***“ ***region***)
- Region jako ***nástroj managementu*** území
 - Region chápán jako území, pro který se tvoří určitý plán, ať již regulační či rozvojový (odtud také někdy ***plánovací region***)

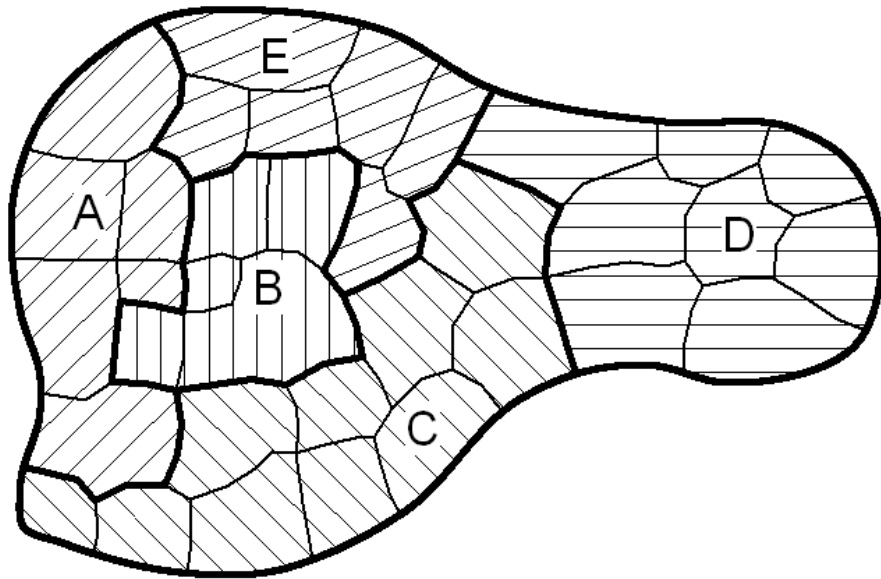
Hledisko opakovatelnosti

- Vychází z přístupů ke klasifikaci (třídění, zařazování) jevů používaných v různých vědních disciplínách
- Immanuel Kant
 - Vědy systematické (logická klasifikace)
 - Vědy empirické (fyzická klasifikace v prostoru a čase)
- Dnešní geografie využívá obou případů (zajímá ji jak klasifikace bez ohledu na prostor, resp. čas, tak i absolutní klasifikace, resp. lokace)
- Typologický region
- Individuální region

Individuální region

- Idiografický (neopakovatelný)
- Vyčleňován na základě unikátních a specifických znaků
 - Obvykle má vlastní jméno (např. Krkonoše, Jižní Čechy, Valašsko, apod.)
 - Či je jiným způsobem jednoznačně pojmenován
 - Jeho název či jiné označení se **NESMÍ** ve zkoumaném území opakovat
 - Pomůcka: v mapě/legendě se k jednomu regionu vztahuje **právě jedna** vysvětlivka
 - Poloha individuálních regionů může být přesně definována, například pomocí zeměpisných souřadnic

Individuální region

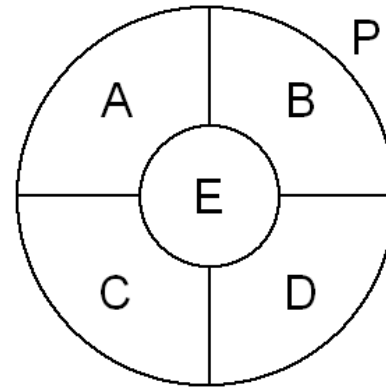
— hranice prostorových jednotek

— hranice individuálního regionu

hodnota regionalizačních kritérií
A, B, C, D, E (K_A, K_B, K_C, K_D, K_E)

A, B, C, D, E prostorové třídy

$$P = A \cup B \cup C \cup D \cup E$$

$$A = \{u : u \in K_A\}$$

$$B = \{u : u \in K_B\}$$

$$C = \{u : u \in K_C\}$$

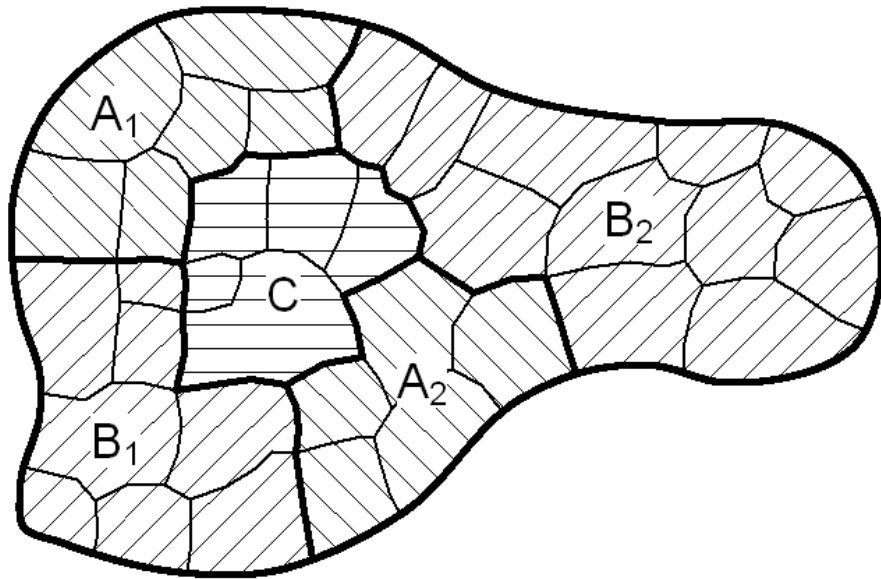
$$D = \{u : u \in K_D\}$$

$$E = \{u : u \in K_E\}$$

Typologický region

- Nomotetický (opakovatelný)
- Definován na základě obecných a typických vlastností, které se opakují v různých prostorových areálech
 - Součástí určitého typu,
 - Depopulační regiony
 - Národní parky
 - Regiony s určitou hustotou železniční sítě
 - Regiony s 50% zastoupením městského obyvatelstva na celkovém počtu obyvatel
 - Pomůcka: v mapě se jedna značka může vztahovat k většímu počtu regionů jednoho typu
- Typologických regionů můžeme vymezovat mnohonásobně víc než regionů individuálních, vždy v závislosti na dané výzkumné úloze

Typologický region

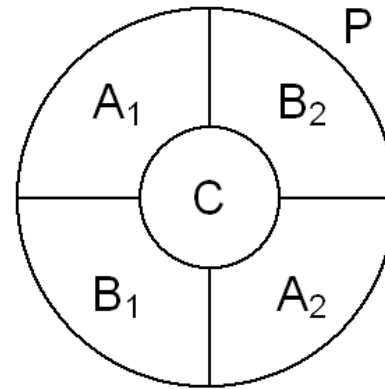

— hranice prostorových jednotek

— hranice typologických regionů

 hodnota regionalizačních kritérií A, B, C (K_A , K_B , K_C)

A_1, A_2, B_1, B_2, C prostorové třídy

$$P = A_1 \cup A_2 \cup B_1 \cup B_2 \cup C$$

$$A_1 = \{U : U \in K_A\}$$

$$A_2 = \{U : U \in K_A\}$$

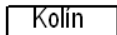
$$B_1 = \{U : U \in K_B\}$$

$$B_2 = \{U : U \in K_B\}$$

$$C = \{U : U \in K_C\}$$

Individuální a typologické regiony

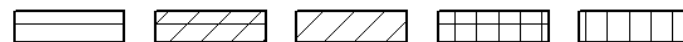
a) individuální regionalizace

 hranice a název okresu

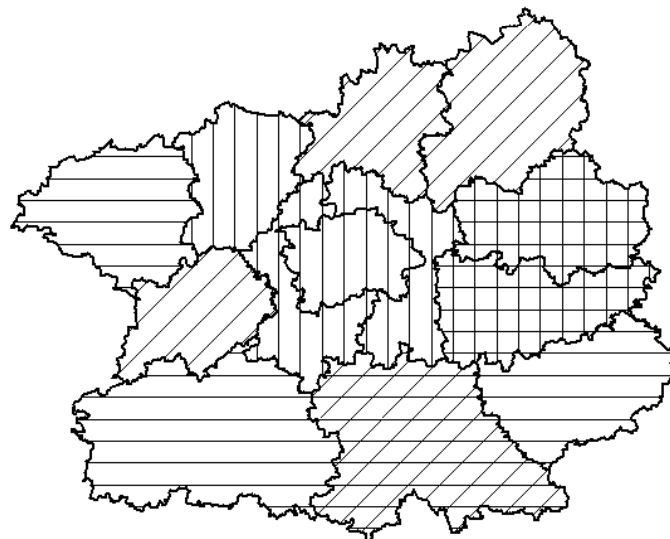
b) typologická regionalizace

Zastoupení sektorů NH
(podle podílu zaměstnaných osob):

I.	+	+	-	+	-
II.	-	+	+	-	-
III.	-	-	-	+	+

+ procentuální zastoupení nad průměrem ČR
- procentuální zastoupení pod průměrem ČR

Hledisko formy

- Nejdůležitější hledisko klasifikace regionů

1. *Formální regiony*

- Také homogenní, skalární, uniformní regiony

2. *Funkční regiony*

- Také heterogenní, vektorové, často označované jako nodální (ne zcela přesně – nejčastější podtyp, ale ne jediný)

- Uvádí se i další kategorie, například:

■ *Plánovací regiony*

- Také organizační či rozvojové regiony
- Většinou bývají speciálním typem regionu funkčního, řidčeji i regionu formálního

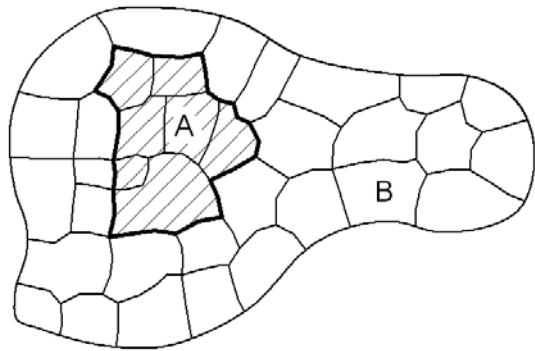
Formální (homogenní) region

- Území, kde zvolené **regionalizační kritérium platí rovnoměrně v celé ploše**
- Regionalizační kritérium (či regionalizační znak, prvek apod.)
 - Určitý jev či proces, na jehož základě je region vymezen
- Vymezované regiony musí být vnitřně homogenní
 - Vzhledem k výrazně heterogennímu a rozmanitému charakteru geografické sféry se v žádném případě nemůže jednat o absolutní homogenitu
 - **Relativně** (či geneticky) **homogenní**
- **Formální regiony** se nejčastěji vyskytují ve **fyzické geografii**
 - Geologické, geomorfologické, klimatické či biogeografické prostorové jednotky
- Formální regiony v humánní geografii
 - Politické či administrativní celky, regiony založené na stejném náboženství či stejné národnosti obyvatelstva, produkční zemědělské regiony apod.
- Koncept formálních regionů se v geografii objevil jako první

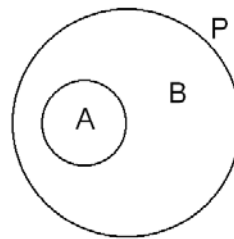
Formální region

- Vymezení založeno ***na různých intenzitách*** regionalizačního kritéria či kritérií
 - Např. území s hustotou zalidnění v intervalu 100 – 199 obyvatel na km² je jeden formální region, území, s hustotou zalidnění v intervalu 200 – 299 obyvatel na km² je druhý formální region
- Výše uvedený příklad se týká formálních regionů jednoho znaku
- Formální regiony mohou však být vymezeny i na základě vícero regionalizačních kritérií
 - V takovém případě by měla tato kritéria spolu úzce souviset a to ve vertikálním směru
 - Dobré příklady vidíme především ve fyzické geografii, kdy charakter klimatu (nejsvrchnější vrstva geografické sféry) a horninového podloží (nejspodnější vrstva geografické sféry) ovlivňují charakter mezilehlých vrstev, především půdního a vegetačního krytu

Formální region

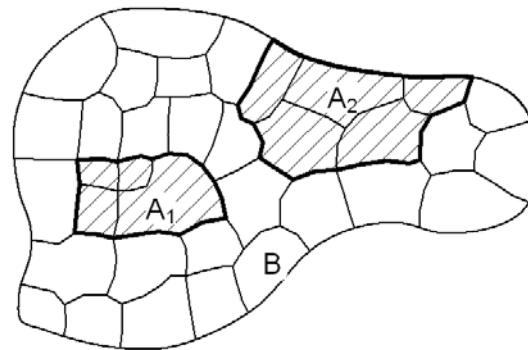
- hranice prostorových jednotek
- hranice homogenního regionu
- ▨ hodnota regionalizačního kritéria A (K_A)
- A, B prostorové třídy

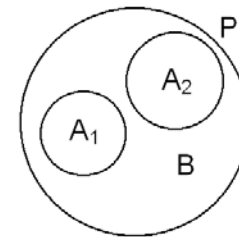
$$P = A \cup B$$

$$A = \{U : U \in K_A\}$$

$$B = \{U : U \notin K_A\}$$

- hranice prostorových jednotek
- hranice homogenního regionu
- ▨ hodnota regionalizačního kritéria A (K_A)
- A_1, A_2, B prostorové třídy

$$P = A_1 \cup A_2 \cup B$$

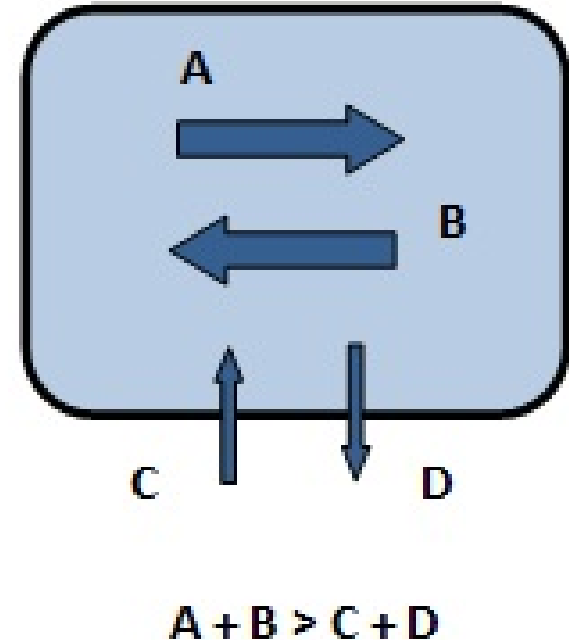
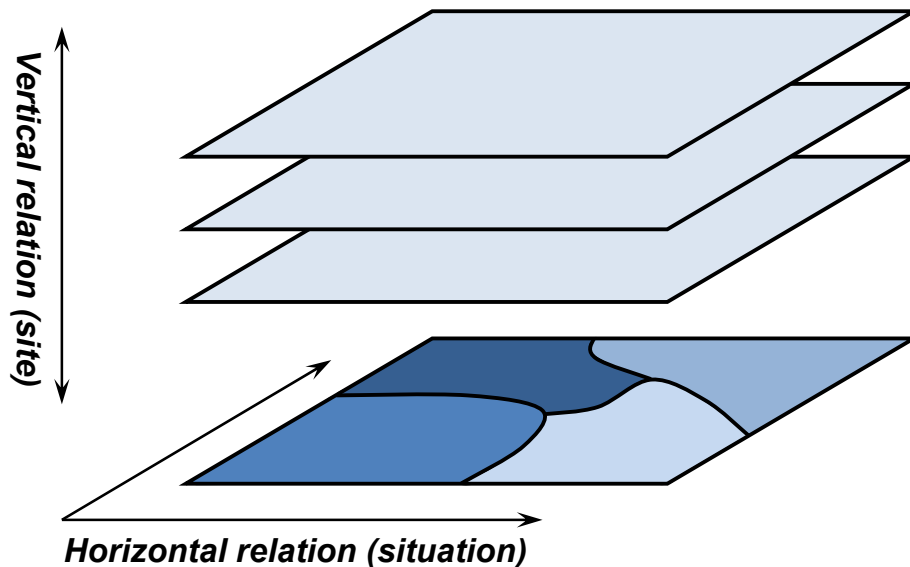
$$A_1 = \{U : U \in K_A\}$$

$$A_2 = \{U : U \in K_A\}$$

$$B = \{U : U \notin K_A\}$$

Funkční region

- **Základ vymezení funkčních regionů tvoří funkční vztahy v území** typicky se uskutečňující ve směru **horizontálním**
- Funkční regiony koncepčně vycházejí z polarizace prostoru, kdy je heterogenita geografické sféry vyjádřena různými typy toků (nejčastěji lidí, informací, energie) a přitažlivých sil
- Tyto toky musí být **uzavřeny** uvnitř regionu

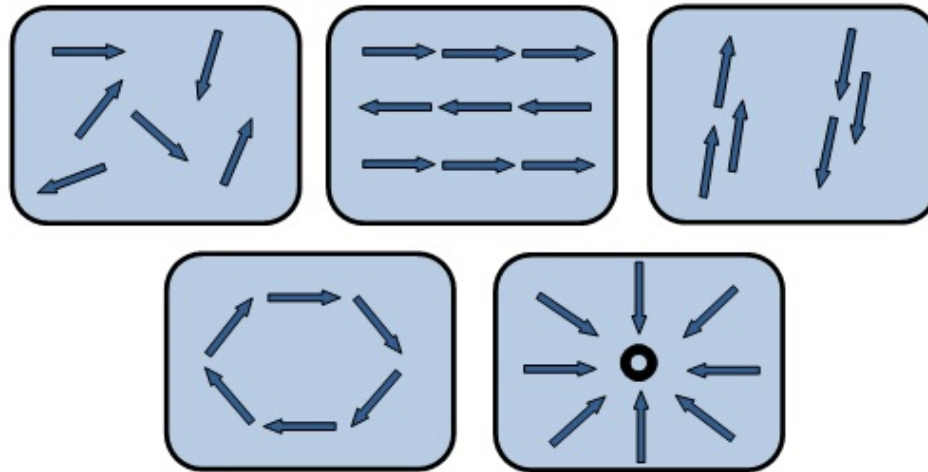

Funkční region

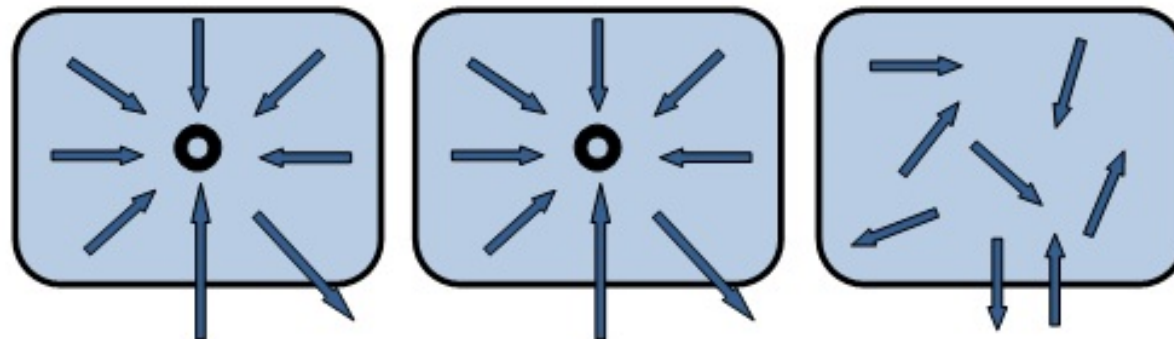
- **Funkční regiony** se častěji vyskytují v **humánní geografii** (ale lze i ve FG)
 - Např. regiony dojížděky do zaměstnání, regiony (dopravní) obslužnosti, spádové regiony nemocnic apod.
- U regionalizačních kritérií pak sledujeme **intenzitu** či sílu **funkčního vztahu**
 - V případě dojížděkového regionu je tato intenzita vyjádřena např. počtem obyvatel vyjíždějících z určité prostorové jednotky (obce) za prací do centra regionu
- Regionalizační kritéria mohou mít charakter:
 - Administrativní
 - Obslužný
 - Produkční
 - Spotřební

Typy funkčních regionů

- Odvozeny od vnitřní struktury

- Odvozeny od charakteru interakcí

a) FMR (FUR)

b) DUS

c) LTP (LLMA)

Hledisko identifikace

■ Způsob identifikace

1. **Objektivně vymezený region**

- Nemusí pochopitelně platit doslovně, založený na exaktních metodách vymezení
- Reálně existující region, přirozený region

2. **Subjektivně vymezený region**

- Normativní, administrativní region, ale i percepční či sociálně konstruovaný region

■ Počet atributů

1. **Na základě jednoho prvku** (také kritéria či znaku) **či vztahu**

- Např. na základě hustoty zalidnění apod.
- Vždy se jedná o nějaký dominující geografický prvek

2. **Na základě vícero prvků** (kritérií, znaků) **či vztahů**

- Prvky spolu většinou souvisí, ať už ve vertikálním nebo horizontálním směru
- Např. průměrná teplota vzduchu a výškové vegetační stupně, či hustota zalidnění a podíl městského obyvatelstva apod.

3. **Jako komplexní regiony**

- V úvahu se bere celá škála geografických jevů, procesů a vztahů

Hierarchie regionů;
regionální hierarchie

Hierarchie regionů

- Geografická sféra je svým charakterem velice složité časoprostorové kontinuum
- Abychom byli schopni analyzovat jevy a procesy, které se v geografické sféře odehrávají, zavádíme do tohoto kontinua určitý organizační systém, bez něhož by tato analýza byla příliš složitá a rozsáhlá, případně dokonce nemožná
- Tímto systémem je **hierarchická soustava**, v našem případě prostorových jednotek – regionů, vycházející z **teorie hierarchie**
- Regiony mohou mít různý prostorový rozsah
- Jejich **velikost** či měřítko je pak **ústřední organizační hierarchický princip**, podle které se provádí diferenciacce geografické sféry
- **Hierarchie**
 - **Skladebné**
 - Prostorové jednotky nižších úrovní beze zbytku vytvářejí prostorovou jednotku vyšší hierarchické úrovně
 - **Neskladebné**

Hierarchie regionů

- Geografické hierarchie vykazují následující znaky:
 - Prostorový rozsah komponentů vyšší hierarchické úrovně je větší než rozsah komponentů nižších hierarchických úrovní
 - Komponenty vyšších hierarchických úrovní se vyvíjejí (mění) pomaleji než komponenty na nižších hierarchických úrovních
 - Vyšší hierarchické úrovně kontrolují nižší hierarchické úrovně
 - Struktury, které vykazují řád na jedné úrovni, mohou mít na úrovni jiné náhodný charakter
 - Nestabilita komponentů na vyšších hierarchických úrovních může být odrazem nestability komponentů na nižších hierarchických úrovních

Hierarchie fyzicko geografických regionů

■ Topická

- Nejnižší úroveň, která ještě může být zkoumána běžnými geografickými metodami, aniž by bylo nutné využít metodologického aparátu specializovaných věd
- Nejmenší významné fyzickogeografické regiony, které jsou **(kvazi)homogenní**
- Plošný rozsah se pohybuje od 0,5 ha do několika kilometrů čtverečních

■ Chorická

- Mikrochorická, mezochorická, makrochorická
- Různý stupeň **relativní homogeneity**

■ Regionální

- Výrazně **heterogenní**, individuální charakter

■ Planetární

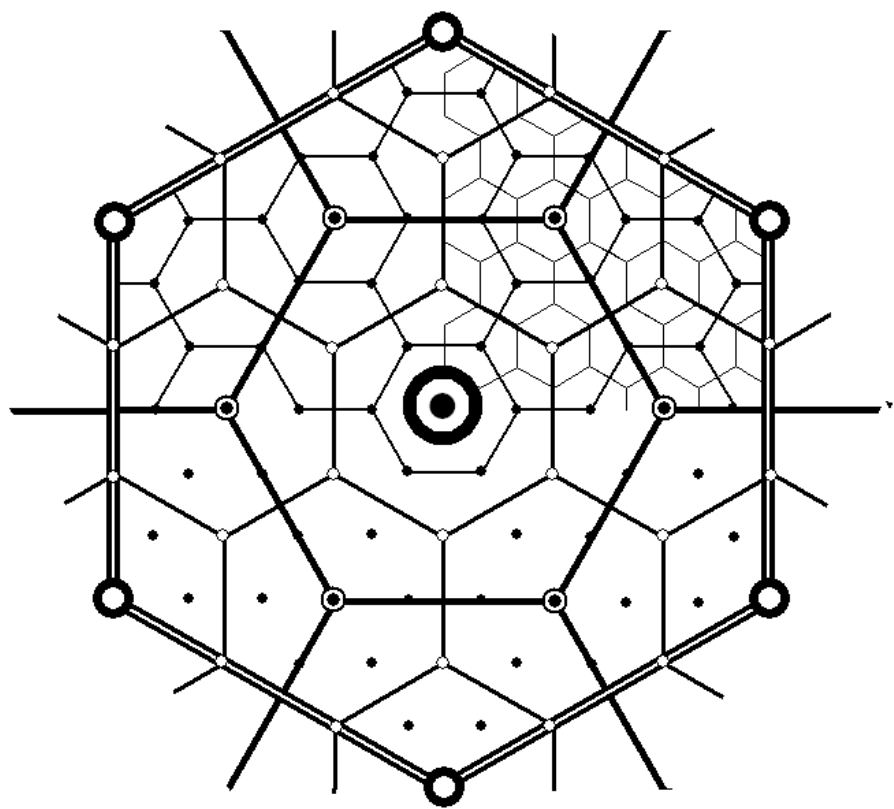
Hierarchie humánně geografických regionů

- Hierarchický systém humánněgeografických regionů vycházející ze systému základních prostorových jednotek:
 - **Mikroregionální**
 - **Mezoregionální**
 - **Makroregionální**
 - **Národní**
 - **Globální**
- Hierarchický systém humánněgeografických regionů vycházející z individuální úrovně:
 - Jedinec (nositel základních informací využívaných v humánní geografii)
 - Rodina (cenzová domácnost)
 - Komunita
 - *Lokalita*
 - *Region*

Hierarchie humánně geografických regionů

- Odvozena z **velikostních charakteristik regionu**
- Odvozena od **hierarchické úrovně nodu (centra, střediska) regionu** v rámci systému osídlení zájmového území
- Identifikace hierarchického postavení střediska
 - **Počet obyvatel**
 - **Zaměstnanost v terciérní sféře**
 - Případně kombinace kritérií
- **Region určité hierarchické úrovně** je pak definován jako **zázemí či sféra vlivu příslušného střediska**

Hierarchie humánně geografických regionů

● středisko 1. řádu

○ středisko 2. řádu

⊙ středisko 3. řádu

◊ středisko 4. řádu

• středisko 5. řádu

== hranice obvodu střediska 1. řádu

— hranice obvodu střediska 2. řádu

— hranice obvodu střediska 3. řádu

— hranice obvodu střediska 4. řádu

— hranice obvodu střediska 5. řádu

Struktura regionu

Struktura formálních regionů

- **Vnitřní diference** je prakticky **zanedbatelná** (ve srovnání s regiony funkčními)
- V zásadě se dá vymezit pouze vlastní **plocha** regionu a **hranice** regionu
- Homogenita formálních regionů klesá:
 - Se vzrůstající hierarchickou úrovní regionu
 - Se vzrůstajícím počtem regionalizačních kritérií
- Jednoznakový vs. víceznakový formální region

Struktura formálních regionů

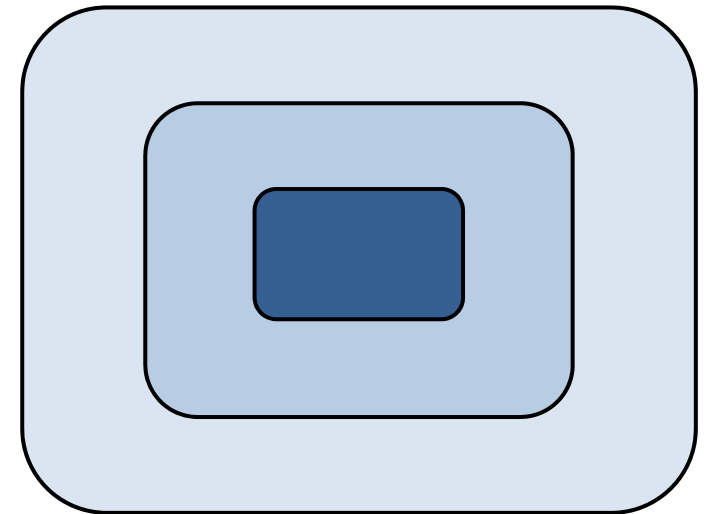
- Struktura víceznakových (vícekriteriálních) formálních regionů:
 - Jádrová oblast (jádrové oblasti), kde platí všechna regionalizační kritéria užitá k vymezení regionu
 - Ostatní oblasti, kde platí pouze některá regionalizační kritéria užitá k vymezení regionu
- Hranice
 - Ostré
 - Humánněgeografické regiony (např. administrativních) a u člověkem podstatně ovlivněné fyzickogeografické regiony
 - Rozvolněné (tzv. hraniční zóny)
 - Člověkem neovlivněné či málo ovlivněné přírodní regiony

Struktura funkčních regionů

- Existuje několik přístupů, jak hodnotit a analyzovat vnitřní strukturu funkčních regionů
- Platí sice, že můžeme identifikovat vlastní plochu regionu a jeho hranice (viz formální region), v tomto případě si však s tímto jednoduchým členěním nevystačíme
- Tradiční přístup vycházející z konceptu jádro – periferie
- Morfologický přístup
- Přístup založený na zvolených kritériích
 1. Prostorová organizace funkčních vztahů
 2. Analýza jader a jejich vztahů
- Někdy se přístupy mohou prolínat

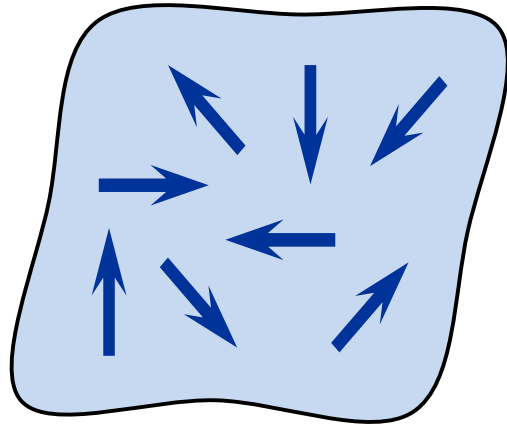
Tradiční struktura funkčního regionu

- Vychází z konceptu jádro – periferie
- Založeny na stupni soudržnosti stavebních částí regionu, který je dán různou intenzitou horizontálních interakcí
- Primární je směr a orientace vazeb
- Viz dále nodální region

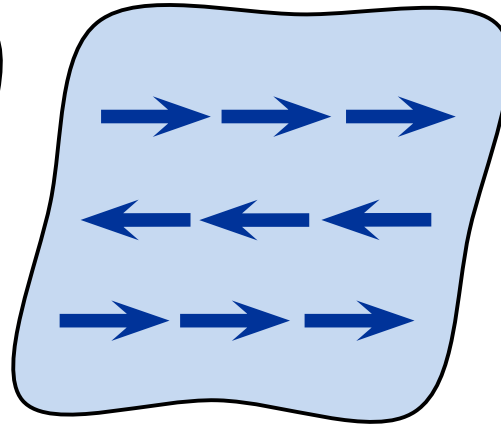

Prostorová organizace funkčních vztahů

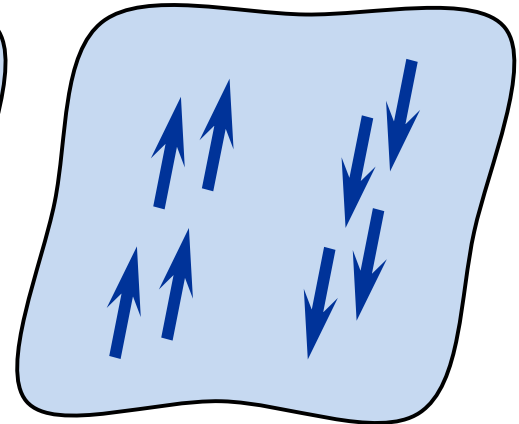
Random

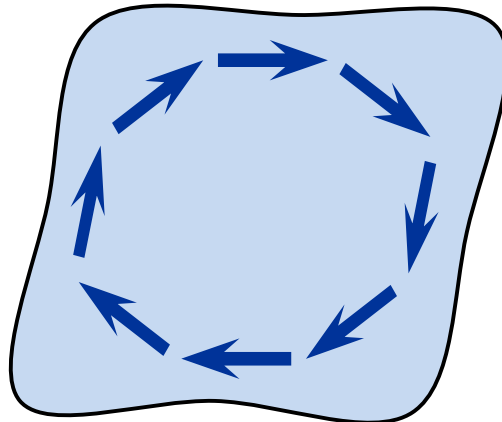
Oriented

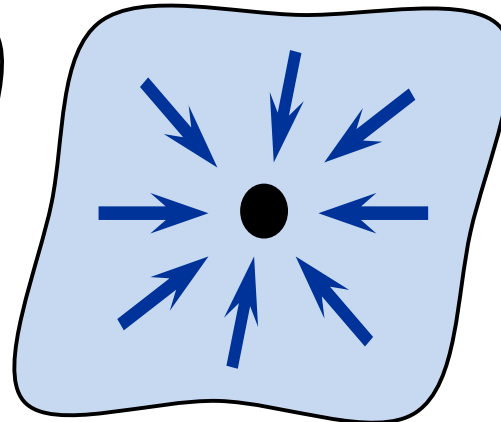
Channeled

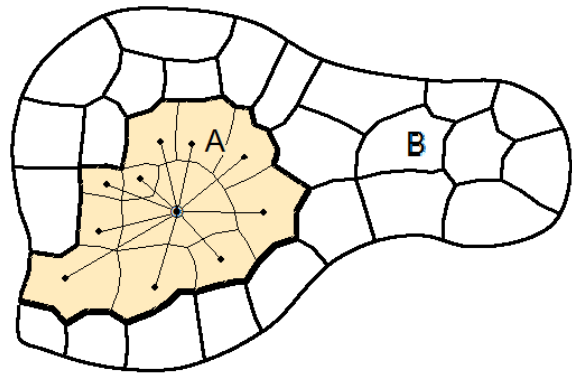
Circular

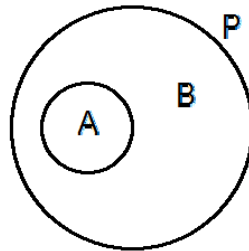
Nodal

Nodální region

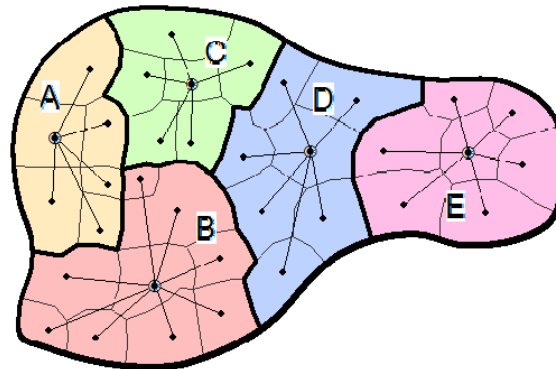
- hranice prostorových jednotek
- hranice nodálního regionu
- prostorová vazba R_A
- hodnota vazby regionalizačního kritéria A (R_A)
- A, B prostorové třídy

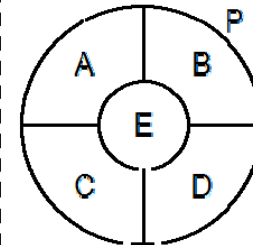
$$P = A \cup B$$

$$A = \{u : u \in R_A\}$$

$$B = \{u : u \notin R_A\}$$

- hranice prostorových jednotek
- hranice nodálního regionu
- prostorová vazba R_A, R_B, R_C, R_D, R_E
- hodnota vazby regionalizačních kritérií A, B, C, D, E (R_A, R_B, R_C, R_D, R_E)
- A, B, C, D, E prostorové třídy

$$P = A \cup B \cup C \cup D \cup E$$

$$A = \{u : u \in R_A\}$$

$$B = \{u : u \in R_B\}$$

$$C = \{u : u \in R_C\}$$

$$D = \{u : u \in R_D\}$$

$$E = \{u : u \in R_E\}$$

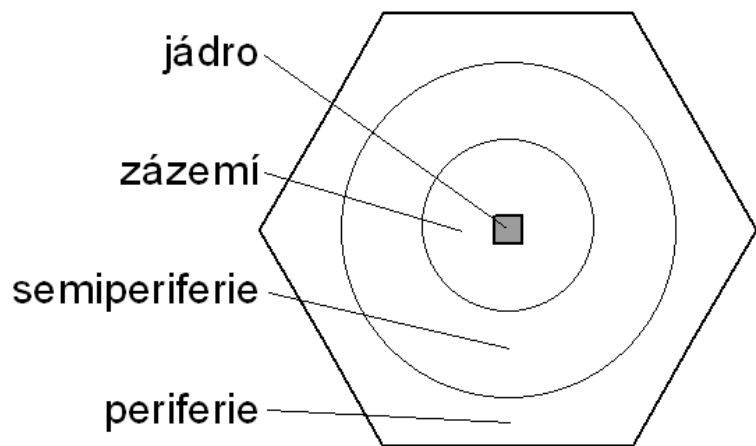
- Důležitou roli hraje jádro či také ohnisko, středisko, **nodus** (odtud „nodální“ region), kolem kterého je nodální region organizován
- Obecně můžeme říci, že nejčastěji je nodální region plocha obklopující sídlo, vůči kterému je určitým způsobem vázána z hlediska prostorové organizace

Nodální region

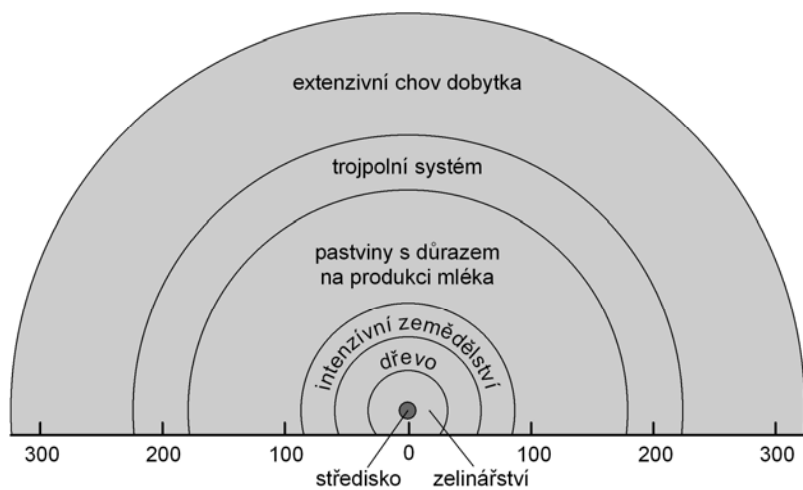
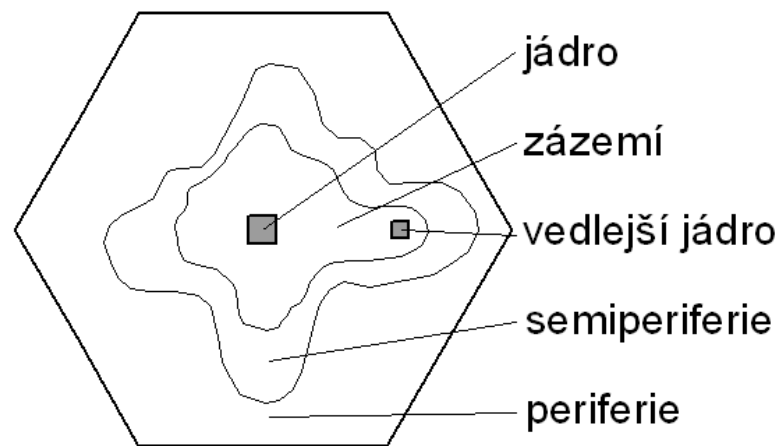
- Geografické jevy různé povahy se koncentrují v nodu (jádře) regionu a v ostatních částech regionu jsou rozptýleny
- Na základě intenzity vztahů mezi nodem regionu a jeho zázemím můžeme vymezit následující části regionu z hlediska jeho vnitřní struktury:
 - Jádru regionu (nodus)
 - Středisko prostorové organizace regionu
 - Sbíhají se v něm prostorové vazby různého charakteru
 - Má většinou městský charakter
 - Zázemí jádra
 - Spojeno s jádrem nejtěsnějšími a nejsilnějšími vazbami
 - Semiperiferní oblasti
 - Periferní oblasti
- V případě semiperiferních a periferních oblastí síla regionálních vazeb klesá v některých případech až na minimum
- Pokles intenzity regionálních vazeb je často funkcí vzdálenosti (resp. časové dostupnosti)

Nodální region

ideální případ

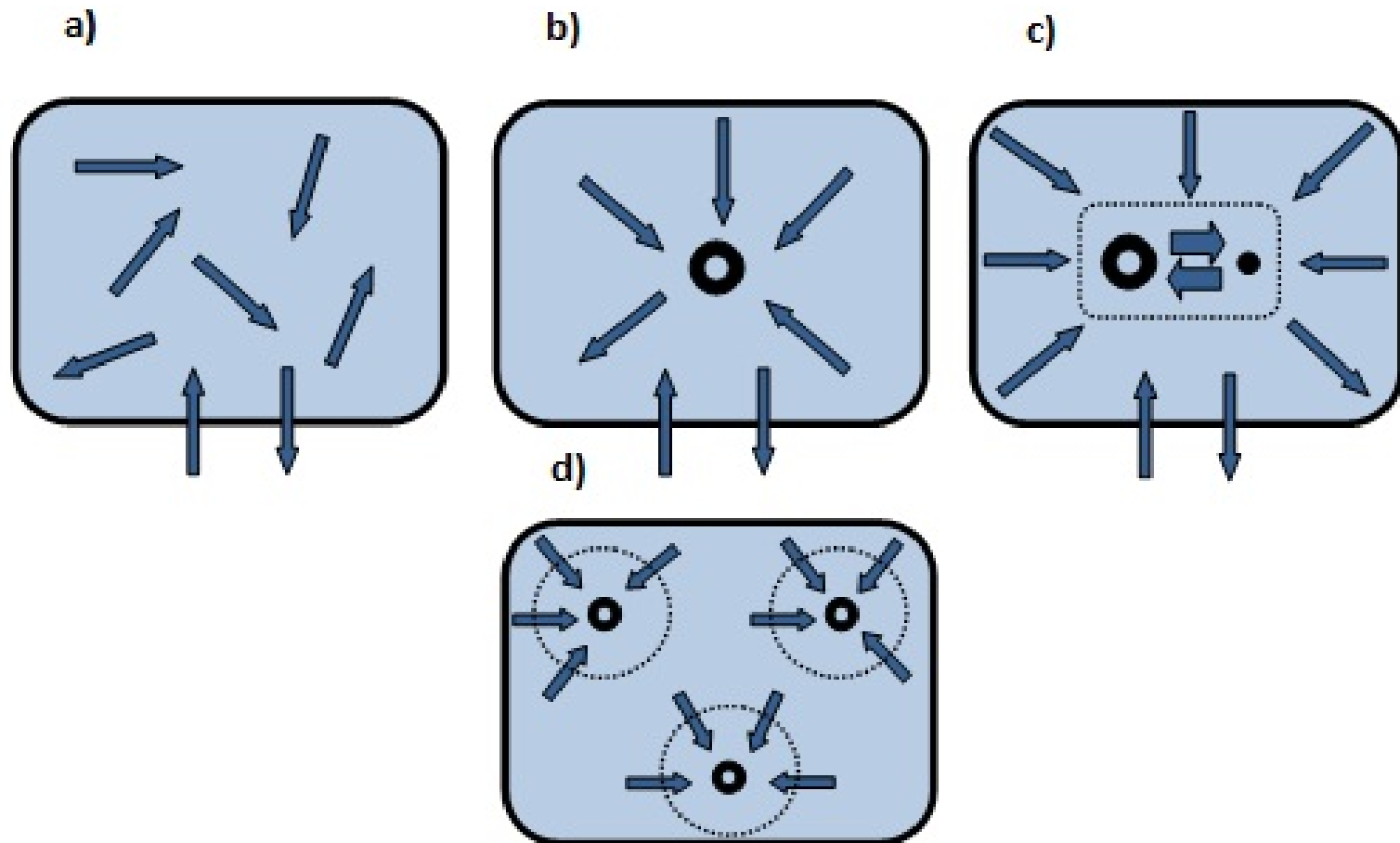
modifikovaný případ

Analýza jader a jejich vztahů

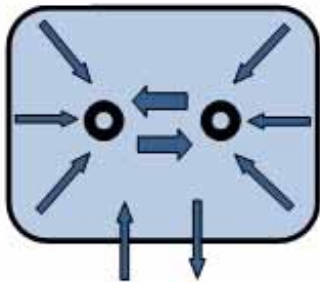
- Počet jader
- Typy vztahů mezi jádry
 - Kooperace
 - Konkurence
 - Komplementarita
 - Indiference
- Hierarchická úroveň jader
 - Jádra jsou na stejné hierarchické úrovni
 - Jádra jsou na různých hierarchických úrovních

Počet jader

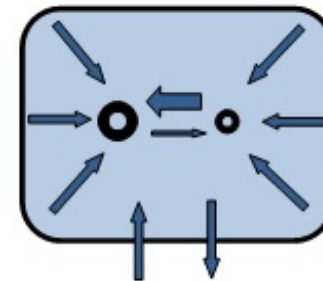

Vztahy mezi jádry

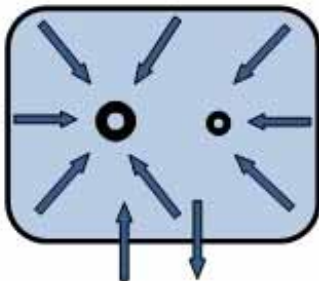
Kooperace

Komplementarita

Indiference

Konkurence

